

TEORINĖ PRIEIGA: EUROPEIZACIJA, ELITAI, VALSTYBĖS UŽGROBIMAS IR VYSTYMASIS

KLAUDIJUS MANIOKAS

Straipsnyje pateikiamas konceptualus pagrindas, kuris naudojamas nagrinėjant pokyčius Lietuvoje per dešimt narystės Europos Sąjungoje metų. Teigiama, kad, norint juos įvertinti ir paaiškinti, neužtenka naudotis klasikinėmis europeizacijos teorijomis. Todėl siūloma į europeizaciją žvelgti platesniame vystymosi teorijų kontekste. Tokiam praplėtimui naudojama Douglasso C. Northo, Johno Josepho Walliso ir Barry R. Weingasto teorija, kuri apibrėžia perėjimą nuo prigimtinės valstybės prie atviros prieigos santvarkos ir šio perėjimo sąlygas¹.

Ivadas

Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto (toliau – VU TSPMI) tyrėjų įgyvendinamo projekto „Lietuva Europos Sąjungoje: transformacija ar imitacija“ tikslas – išnagri-

¹ Straipsnis parengtas įgyvendinant projektą „Lietuva Europos Sąjungoje: transformacija ar imitacija?“ Tyrimą finansuoja Lietuvos mokslo taryba (sutartis Nr. MIP-010/2013). Tyrimas buvo įgyvendintas bendradarbiaujant su VŠĮ „Europos socialiniai, teisiniai ir ekonominiai projektai“ (ESTEP).

Klaudijus Maniokas – socialinių mokslų daktaras, Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto Europos studijų katedros vyresnysis mokslo darbuotojas, VŠĮ „Europos socialiniai, teisiniai ir ekonominiai projektai“ valdybos pirmininkas (el. paštas: k.maniokas@estep.lt).

© Klaudijus Maniokas, 2014

Straipsnis įteiktas redakcijai 2014 m. rugsėjo 9 d.

Straipsnis pasirašytas spaudai 2014 m. lapkričio 4 d.

nėti, įvertinti ir paaiškinti Lietuvos europeizaciją įstojus į Europos Sąjungą (toliau – ES). Toks tikslas kyla natūraliai, norint įsivertinti dešimties metų narystės ES laimėjimus ir pokyčius. Lietuvos atvejo studijos analizė siekiant šio tikslo yra ypač naudinga, nes gali apimti platų formalių ir neformalių pokyčių, prie kurių prisidėjo ES, spektrą. Be to, per dešimt narystės ES metų Lietuvoje jau įvyko treji Seimo rinkimai ir dirbo penkios vyriausybės, todėl šie šalies vidaus politikos pokyčiai leidžia vertinti narystės ES įtaką ją lyginant su vidaus politikos veiksniais. Lietuvos europeizacijos tyrimo objektą galima išskleisti trimis klasikiniiais lygmenimis: valstybės santvarkos, politikos ir atskirų viešosios politikos sričių (angl. *polity, politics and policy*). Pagrindiniai tyrimo uždaviniai yra šie: 1) įvertinti pokyčius Lietuvoje; 2) nustatyti politinių, ekonominių ir institucinių pokyčių Lietuvoje jai tapus ES nare pobūdį; 3) paaiškinti vykstančius pokyčius ir jų pobūdį endogeniniais ir egzogeniniais veiksniais.

Pagrindiniai teoriniai tyrimo sunkumai susiję su antruoju ir trečiuoju tyrimo uždaviniais. Abu jie reikalauja tinkamos teorinės priemonės. Lietuvos europeizacijos tyrimai prieš narystę ES² ir Vidurio ir Rytų Europos (toliau – VRE) šalių integracijos patirtis, apibendrinta 2003–2006 m.³, parodė, kad ES VRE šalyse paskatino giluminius pokyčius, kurie buvo siejami su transformacine ES galia⁴. Tačiau prieštarinčiai vertinama šių šalių raida joms tapus ES narėmis ar net regresas administracinių gebėjimų, politinio stabilumo ir demokratinės kokybės srityse⁵ paskatino kelti klausimus apie ES narystės sukeltų

² Maniokas K., *Europos Sąjungos plėtra ir europeizacija*, Vilnius: Eugrimas, 2003; Nakrošis V., *Europos Sąjungos regioninė politika ir struktūrinių fondų valdymas*, Vilnius: Eugrimas, 2003; Vilpišauskas R., *Politikos įgyvendinimas Lietuvoje ir Europos Sąjungos įtaka*, Vilnius: Eugrimas, 2003; Vilpišauskas R., *Europos Sąjungos vidaus rinka ir Lietuva: integracija ir jos ekonominis poveikis*, Vilnius: Eugrimas, 2003.

³ Schimmelfennig F., Sedelmeier U., eds., *The Europeanization of Central and Eastern Europe*, Ithaca: Cornell University Press, 2005.

⁴ Grabbe H., *The Constellations of Europe: How Enlargement will Transform the EU*, London: Centre for European Reform, 2004.

⁵ Žr. toliau pateikiamas nuorodas.

pokyčių realumą ir tvarumą. Pradėta abejoti, ar ES iš tiesų transformavo VRE šalis, galbūt pokyčiai buvo tik imituojami⁶. Šie klausimai ypač aštriai iškylo po euro krizės, aiškinantis, ar europeizacija nebuvo imituojama Pietų Europoje, ypač Graikijoje⁷. Nagrinėjant pagrindinių demokratijos, valdymo ir kitų indikatorius pokyčius Vidurio ir Rytų Europoje, ypač demokratijos srityje, paaiškėja, kad situacija per kelerius narystės metus mažai pasikeitė⁸. Todėl klausimas, kiek VRE europeizacija gali būti tapatinama su realia transformacija, tampa vis aktualesnis ir dar nėra atsakytas.

Tokia tyrinėjimų situacija kelia klausimą, ar apskritai klasikinė europeizacijos teorija gali paaiškinti visus ES šalyse narėse vykstančius pokyčius ir jų rezultatus. Šio straipsnio autorius ir kiti tyrimo grupės nariai laikosi požiūrio, jog europeizacijos teorija turėtų būti papildyta vidinius veiksmus pabrėžiančiomis kitomis teorinėmis priegomis. Tai nėra naujas požiūris tarptautiniuose europeizacijos tyrinėjimuose. Tokie autoriai kaip Kevinas Featherstone, Dimitris Papadimitiriou, Dorothee Bohle ir Béla Greskovitsas, Zenonas Norkus ir kiti⁹ naudojami politinės ekonomijos įžvalgomis, kapitalizmą įvai-

⁶ Mungiu-Pippidi A., „The EU as a Transformation Agent: Lessons Learned from Governance Reforms in East Central Europe“, Hertie School of Governance, Working Paper No 33, 2008; Schimmelfenning F., Trauner F., „Introduction: Post-accession Compliance in the EU’s New Member States“, *European Integration online Papers*, Special Issue 2, 13, 2009, p. 1–8; Maniokas K., „Conditionality and Compliance in Lithuania: The Case of the Best Performer“, *European Integration online Papers*, Special Issue 2, 13, 2009, p. 1–16.

⁷ Panagiotarea E., *Greece in the Euro*, ECPR Press, 2013.

⁸ Börzel T., Van Hüllen V., „Good Governance and Bad Neighbours: The End of Transformative Power Europe?“, pranešimas USA Biennial International konferencijoje, Bostonas, 2011 m. kovo 3–5 d.; Ágh A., *Progress Report on the New Member States: 20 Years of Social & Political Developments*, Budapest: Budapest College of Communication and Business, 2013. Pokyčiai Lietuvoje detaliam aptariami antrajame šio „Politologijos“ numerio straipsnyje.

⁹ Featherstone K., Papadimitiriou D., *The Limits of Europeanization*, New York: Palgrave Macmillan, 2008; Bohle D., Greskovits B., *Capitalist Diversity on Europe’s Periphery*, Ithaca and London: Cornell University Press, 2012; Epstein R. A., Jacoby W., „Eastern Enlargement Ten Years On: Transcending the East–West Divide?“, *Journal of Common Market studies* 52 (1), 2014, p. 1–16; Norkus Z., *Du Lietuvos nepriklausomybės dvidešimtmečiai*, Vilnius: Aukso žuvis, 2014.

rovės teorija ir taip aiškina ekonomikos ir politikos pokyčius. Tačiau galima žengti toliau ir į pačią europeizaciją pasižiūrėti kaip į vieną iš vystymosi sandų. Tada pagrindinis klausimas yra, ar ir kaip ES prisideda prie didžiausių ir svarbiausių politinių, ekonominių, socialinių ir institucinių pokyčių.

Pokyčių Lietuvoje ir VRE šalyse bendrai analizei šiame straipsnyje ir daugumoje kitų šio „Politologijos“ numerio straipsnių naudojamas konceptualus pagrindas yra nesena Douglasso C. Northo, Johno Josepho Walliso ir Barry R. Weingasto¹⁰ vystymosi teorija, kurios esmė – ilgalaikiai pokyčiai, apibūdinami perėjimu iš vadinamosios prigimtinės valstybės (angl. *natural state*) į atviros prieigos santvarką (angl. *open access order*). Anot teorijos autorių, tai savotiškas depatrimonializacijos procesas, kai naudojimasis rentomis pakeičiamas universaliomis teisėmis, konkurencija, plačiu viešųjų gėrybių vartojimu ir organizacijų tankumu¹¹. Ši teorija ypač tinka ilgalaikiams pokyčiams visuomenėje ir valstybėje tirti, suteikia atskaitos tašką ir nubrėžia „pažangos“, kuri buvo tokia svarbi stojant į ES, ribas. Todėl, tiriant Lietuvos europeizaciją, galima klausti, ar „pažanga“, pasiekta pasirengimo narystei ES metu, vyko ir tapus nare, ar įvyko pokyčių, kokie jie buvo ir kaip prie jų prisidėjo ES.

Ši teorija svarbi ir tuo, kad papildo, apibendrina ir pagilina europeizacijos sąvoką ir pokyčių teoriją. Ji padeda konceptualizuoti europeizaciją kaip valstybės modernizacijos projektą. Kaip parodyta toliau, pagrindinės ES poveikio kryptys glaudžiai susijusios su visų lygybės prieš įstatymą, konkurencijos ir viešųjų gėrybių principų įtvirtinimu – o tai ir yra trys perėjimo iš prigimtinės į atviros prieigos santvarką kryptys.

Taigi visame straipsnių rinkinyje keliami trys vienas kitą papildantys klausimai. Visų pirma, autorius domina bendra Lietuvos vals-

¹⁰ North D. C., Wallis. J. J., Weingast B. W., *Violence and Social Orders*, New York: Cambridge University Press, 2009.

¹¹ Ši teorija labai panaši į Maxo Weberio modernizacijos ir racionalizacijos teoriją, tik suaktualinta ir praplėsta pabrėžiant viešųjų gėrybių svarbą. Už šį pastebėjimą autorius dėkingas profesoriumi Zenonui Norkui.

tybės vystymosi trajektorija tapus ES nare. Antra, kiek tą trajektoriją lemia ES. Ir trečia, ar ta trajektorija veda link esminės transformacijos vystymosi prasme, kuri apibrėžiama kaip atviros prieigos de-patrimonializuota valstybė. Taigi europeizacija kaip pokyčiai, nulemti ES, nėra pradinis tyrimo atskaitos taškas. Pirmasis tyrimo žingsnis ir uždavinys yra, naudojant daugelio rodiklių duomenis, įvertinti pokyčius Lietuvoje. Tam naudojami sintetiniai indeksai, objektyvūs ir subjektyvūs rodikliai, kurie aptariami antrajame šio „Politologijos“ numerio straipsnyje.

Tačiau mums svarbi ne tik bendra pokyčių tapus ES nare trajektorija. Tai tik svarbus tyrimo kontekstas. Pagrindinis tyrimo tikslas yra išanalizuoti, ar ES prisidėjo prie aprašytų pokyčių. Tam naudojama „iš apačios į viršų“ europeizacijos prieiga (ang. *bottom-up approach*) – pirma užfiksuojamas pokytis, o tada ieškoma jo priežasčių¹². Kokiais įrankiais naudojantis įvertinamas ES (ne)prisidėjimas? Visų pirma atliekama svarbiausių viešosios politikos 2004–2014 m. iniciatyvų ekspertinė analizė, kuri taip pat aptariama antrajame straipsnyje (autorai – Sabina Karmazinaitė, Klaudijus Maniokas ir Darius Žeruolis) bei straipsniuose apie gerovės politiką ir europeizaciją (autorius – Liutauras Gudžinskas), taip pat euro įvedimą (autorius – Ramūnas Vilpišauskas). Nagrinėjami svarbiausi pastarųjų dešimties metų viešosios politikos planavimo dokumentai (vyriausybių programos, teisėkūros planai ir kiti teisės aktai). ES įtaka viešajai politikai taip pat tiriama naudojantis kokybinės Lietuvos elito apklausos rezultatais, kurie integruoti į toliau pateikiamus straipsnius. ES struktūrinių fondų poveikis plačiau nagrinėjamas Vytauto Kuokščio straipsnyje šiame „Politologijos“ numeryje.

Dešimties metų narystės ES jubiliejus yra gera proga pasižiūrėti į ES poveikį šalims narėms ir ypač toms, kurios prisijungė 2004 m. Vidiniai pokyčiai yra ypač įdomūs juos lyginant su laikotarpio prieš

¹² Exadactylos T., Radaelli C. M., „Research Design in European Studies: The Case of Europeanization“, *Journal of Common Market studies* 47 (3), 2009, p. 507–530.

narystę kontekstu. Prieš 2004 m. šalys kandidatės buvo itin stipriai veikiamos ES Kopenhagos kriterijų ir jų sukeltų pokyčių politinėje, ekonominėje ir teisinėje srityje. Nemažai tyrėjų teigė, kad tai turėjo transformacinį poveikį¹³. Tačiau ar tikrai toks pokytis įvyko?¹⁴ Jei taip, ar pokyčiai vyko toliau ir buvo tvarūs? Ar įmanoma palyginti pokyčius prieš tampant nare ir ja tapus? Ar jie sulyginami?

1. Europeizacijos literatūros apžvalga

Kadangi šiame tyrime atsispiriame nuo padėties prieš narystę ES ir aiškinamės, ar tuomet inicijuoti pokyčiai buvo tvarūs ir ar buvo tęsiami, pokyčių konceptualizacijos pradžios taškas yra europeizacijos teorija ir jos evoliucija paskutinį dešimtmetį. Europeizacijos teorija intensyviai plėtojama jau dešimtį metų, tačiau pagrindinės teorinės išvalgos pastarąjį dešimtmetį ne per daug pasistūmėjo į priekį¹⁵. Nors europeizacija vadinamas ir ES teisės bei institucijų kūrimas¹⁶, dauguma autorių sutinka, kad tai pirmiausia yra ES poveikis valstybėms narėms, o tiksliau – vadinamosioms tų valstybių vidaus struktūroms¹⁷. Vidaus struktūromis paprastai vadinamos tiek

¹³ Grabbe H., *The EU's Transformative Power: Europeanisation through Conditionality in Central and Eastern Europe*, London: Palgrave Macmillan, 2006.

¹⁴ Cituoti transformacijos revizionistai, kaip antai Tania Börzel ar Alina Mungiu-Pippidi, mano, kad transformacija įvyko dar iki to, kai pradėjo reikštis ES įtaka. Kiti, tarkime, Gerda Faulkner, mano, kad bent jau dalis pokyčių VRE valstybėse buvo tik imituojami. Žr. Faulkner et al.; Faulkner, Treib, 2008.

¹⁵ Geras tipiškos naujos europeizacijos studijos pavyzdys yra R. Loik ir E. Hämäläinen straipsnis „Identity and Governance under Functional Expectations: Constructivist Dilemma in EU Internal Security Law Enforcement Europeanization. Case of Finland and Estonia“, pateiktas EUSA konferencijoje Baltimorėje 2013 m. gegužę. Straipsnyje naudojamos prisitaikymo mechanizmais ir pateikiami rezultatai, besiremiantys pirmine teorija.

¹⁶ Pavyzdžiui, taip europeizaciją į du dėmenis – projektavimą (angl. *uploading*) ir perkėlimą (angl. *downloading*) – skirsto T. Börzel (žr. Bulmer S., Lequesne C., eds., *The Member States of the European Union*, 2nd edition, Oxford: Oxford University Press, 2013).

¹⁷ Prie europeizacijos literatūros pagal jos objektą būtų galima priskirti ir Pietų Europos krizės literatūrą, kurios naujas pavyzdys gali būti Greer S., „Structural Adjustment Comes to Europe: Lessons for the Eurozone from the Conditionality Debates“.

formalios, tiek neformalios valstybių institucijos ir nagrinėjamas ES poveikis valstybių viešajai politikai ir viešosioms institucijoms. Pagrindinė pokyčio schema taip pat išlieka iš esmės nepakitusi nuo pirmųjų europeizacijos darbų¹⁸. Pokytis įvyksta tada, kai ES normos ar sprendimo implikuojama dalykų padėtis skiriasi nuo tos, kuri yra susiklosčiusi valstybės viduje, o jį lemia to neatitikimo laipsnis (angl. *goodness of fit*). Priklausomai nuo neatitikimo laipsnio, politikos pobūdžio ir tokių tarpinių kintamųjų kaip įgalinančios institucijos, gali įvykti įvairių pokyčių, kurie įvairiai klasifikuojami. Pokyčio mechanizmai, kaip minėta, remiasi sąnaudų ir naudos balanso, institucinės galimybių struktūros kitimu ir socializacija.

Europeizacijos teorijos plėtra vyko rutuliojant tarpinių kintamųjų arba faktorių teoriją ir klasifikuojant galimus europeizacijos rezultatus. Tačiau pagrindiniai tarpiniai kintamieji, nurodyti viename pirmųjų bandymų konceptualizuoti europeizaciją¹⁹, lieka tokie patys: 1) daugybiniai veto taškai, 2) tarpininkaujančios / įgalinančios formalios institucijos, 3) politinė ir organizacinė kultūra, 4) veikėjų įgalinimo struktūros / veikėjų santykinės galios sistemoje kitimas ir 5) mokymasis. Prie veikėjų santykinės galios būtų galima pridėti ir jų norą keistis.

Europeizacijos prieiga susilaukė nemažai kritikos dėl to, kad teorija buvo gana neišplėtotą²⁰ ir kad joje pernelyg pabrėžiamas ES

EUSA, 2013. Nors, atrodo, rašoma apie Pietų Europos politinės, ekonominės ir socialinės sistemos problemas, kurios gali būti siejamos su nepakankama ar nepavykusia europeizacija (valstybės užgrobimas, korumpuoti elitai, dirbtinės monopolijos), su teorine europeizacija krizė nesiejama – tai daugiau politinės ekonomijos dalykas. Pietų Europa taip pat mažai lyginama su VRE valstybėmis.

¹⁸ Risse T., Cowles M. G., Caporaso J., „Europeanization and Domestic Change“, Cowles M. G., Caporaso J., Risse T. (eds.), *Transforming Europe: Europeanization and Domestic Change*, Ithaca, New York: Cornell University Press, 2001, p. 1–20.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Iki šiol naudojama daug gana skirtingų europeizacijos apibrėžimų ir diskutuojama dėl bazinių dalykų. Žr. Graziano P. R., Vink M. P., „Europeanization: Concept, Theory, and Methods“, Bulmer S., Lequesne C. (eds.), *The Member States of the European Union*, Oxford: Oxford University Press, 2013, Ch. 2.

vaidmuo į bendrą teoriją neintegruojant valstybių narių vidaus pokyčiams dažnai svarbesnių vidinių veiksnių²¹. Tačiau ši kritika atrodo pagrįsta tik iš dalies. Europeizacija nagrinėja ne visus vidaus pokyčius, o tik tuos, kurie susiję su ES poveikiu. Iš tiesų dažnai jis nėra nei lemiamas, nei reikšmingas. Tačiau kai kuriose srityse, susijusiose su ES kompetencija, jis yra svarbus. Tai dar kartą rodo euro krizės sukelti tolesni žingsniai Europos integracijos srityje ir jų esamas ir potencialus poveikis nacionalinei viešajai politikai ir institucinei sistemai²².

1 lentelė. Europeizacijos prieigos elementai

ES spaudimas ir jo pobūdis	Neatitikimo laipsnis	Vidinė struktūra (gebėjimai)	Pokyčių logikos ir mechanizmai
Pozityvi integracija (rinkos trūkumus atliepiančios normos)	Lemiamas arba svarbus veiksnys	Veto taškai	Sąnaudų ir naudos balanso kitimas: institucinė adaptacija
Negatyvi integracija (rinką kuriančios normos)	Nereikšmingas vaidmuo	Įgalinančios formalios institucijos	Reguliacinė konkurencija
Strateginė / rėminė integracija	Nereikšmingas vaidmuo	Politinė ir organizacinė kultūra	Socializacija

Šaltinis: sudaryta autoriaus.

²¹ Graziano, Vink, 2013. Tačiau ne bet kokie vidaus pokyčiai yra europeizacija, t. y. sukelti ES. Tiesiog pokytis yra pradinis taškas.

²² Ironiška, kad prieš pasirašant Lisabonos sutartį ir ją pasirašius daugelis akademikų skelbė Europos integracijos pabaigą ir kalbėjo apie pasiektas konstitucines Europos integracijos ribas, vartodami tokius terminus kaip „konstitucinis kompromisas“ (Moravcsik A., „The European Constitutional Compromise and the Neofunctionalist Legacy“, *Journal of European Public Policy* 12 (2), 2005, p. 349–386) ir taip banddami įrodyti neofuncionalistų teorijų klaidingumą. Panašiai kiti autoriai kalbėjo apie pasiektą Europos integracijos „plynaukštę“ (pranc. *plateau*) (žr. Bulmer, Lequesne). Pastarųjų kelerių metų įvykių fone tokie tvirtinimai atrodo juokingai ir rodo, kad finansinių rinkų spaudimas gali būti svarbesnis nei vidinės interesų grupės ar rinkėjai.

Viena europeizacijos studijų silpnybių – gana ribotos išvados apie ES poveikį. Didelė dalis europeizacijos literatūros studijų baigiamos išvadomis, kad poveikis priklauso nuo daugelio vidaus veiksnių, ypač idiosinkratiškų nacionalinių valstybių narių institucijų, o dėl to ES poveikio sukelti padariniai labai skiriasi ir atskirose valstybėse narėse, ir politikos srityse, ir institucijose. Tai gerai apibendrina viena ankstyvųjų Vincento Wrighto ir Anando Menono europeizacijos studijų, teigusi, kad europeizacijos padariniai yra „fragmentiški ir sunkiai apibendrinami“²³. Ir dabar dauguma europeizacijos studijų apibendrina poveikį į procesą orientuotais terminais: transformacija, ribotas prisitaikymas, inercija ir panašiai.

Šio straipsnio autorius teigė, kad ES poveikį lengviau pamatyti ne senosiose ES narėse, o Vidurio ir Rytų Europoje, kur buvusios kandidatės per kelerius metus patyrė labai koncentruotą ES poveikį, kurio negalėjo neutralizuoti gana silpnos vidaus institucijos²⁴. Jis tą poveikį siejo su reguliacinės valstybės susidarymu viešojoje politikoje ir nemažoritarine transformacija valdysenoje. Reguliacinės valstybės metafora apibūdino viešosios politikos pobūdžio kitimą nuo tiesioginės intervencijos į ekonomiką link reguliavimo taisyklėmis, o nemažoritarinė revoliucija apibūdino nemažoritarinių institucijų svarbos didėjimą. Šios institucijos apima ne tik autonomiškas agentūras, kurios bus atskirai nagrinėjamos šio „Politologijos“ numerio straipsnyje apie poveikį viešajam administravimui, bet ir tokias institucijas kaip teismai ir valstybės tarnyba, kuri pasirengimo narystei metais buvo labiau atribota nuo politinės įtakos. Taigi buvo teigiama, kad Lietuvoje dėl ES poveikio įvyko viešosios politikos depolitizacija²⁵.

Šiame kontekste Lietuvos, taip pat kitų naujųjų ES valstybių narių iš Vidurio ir Rytų Europos viešosios politikos depolitizacija ir

²³ Wright W., Menon A., eds., *From the Nation State to Europe?* Oxford: Oxford University Press, 2001.

²⁴ Maniokas, 2003.

²⁵ Tai reiškia, kad viešoji politika formuojama ne vykstant politiniam procesui, bet inicijuojama ar vidinių, ar išorinių ekspertų.

nemažoritarinio valdymo tendencijos neatrodė kokia nors ypatinga išimtis. Atrodė, kad šios tendencijos atspindi globalų demokratinio valdymo formų kitimą, kurio esminis bruožas buvo nerinktos valdžios vaidmens didėjimas²⁶. Atsirado daug institucijų, kurios panašiai kaip teismai vykdė viešąją valdžią nebūdamos nei išrinktos, nei vadovaujamos išrinktų pareigūnų. Tokiomis institucijomis tapo ypatingą svarbą įgavę centriniai bankai, nepriklausomos reguliavimo ir rizikos valdymo agentūros, nepriklausomi ekonomikos ir etikos reguliuotojai, inspekcijos, audito ir kitos institucijos. Jų iškilimas buvo siejamas su pasaulinės ekonominės struktūros pokyčiais – dominuojančiu paslaugų ekonomikos vaidmeniu, globalizacija ir tarptautinių institucijų, kurios taip pat gali būti laikomos nemažoritarinėmis institucijomis, vaidmens didėjimu bei konceptualiais pokyčiais viešajame administravime, kurie apibūdinami naujojo viešojo valdymo terminu. Nors naujojo viešojo valdymo doktrina šiuo metu laikoma praeities palikimu²⁷, jos įtaka viešajame valdyme akivaizdi ir pasireiškia svarbiu ekspertų ir duomenų ar įrodymų vaidmeniu priimant viešosios politikos sprendimus²⁸.

Naujausioje europeizacijos literatūroje ES plėtra į Vidurio ir Rytų Europą išskiriama kaip vienas europeizacijos studijas paskatinusių veiksnių²⁹. Maža to, kaip tik ES poveikis valstybėms kandidatėms ir

²⁶ Vibert F., *The Rise of the Unelected*, Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

²⁷ Klasikinis naujosios viešosios vadybos poveikio viešajam administravimui ir viešajai politikai įvertinimas pateiktas Pollitt C., Bouckaert G., *Viešojo valdymo reforma: lyginamoji analizė*, Vilnius: Algarvė, 2003. Vienas naujesnių ir išsamesnių kritinių įvertinimų pateiktas Christensen T., Laegreid P., *The Ashgate Research Companion to New Public Management*, Surrey: Ashgate Publishing, 2011.

²⁸ Taigi kalbama ne apie naująjį viešąjį valdymą, o apie įrodymais pagrįstą valdymą (angl. *evidence-based policy making*), kuris pateikiamas kaip viešosios politikos sprendimų norma ir ypač skatinamas tokių tarptautinių organizacijų kaip ES, ESBO, Pasaulio bankas. Prie įrodymais grįstos viešosios politikos paradigmos įsigalėjimo daug prisideda ekonomikos kaip dominuojančio socialinio mokslo autoritetas ir žiniasklaida, ypač tokie leidiniai kaip „The Economist“.

²⁹ Bulmer S., Radaelli C., „The Europeanization of National Policy“, Bulmer S., Lequesne C. (eds.), *The Member States of the European Union*, Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 359.

ES kaimynėms apibūdinamas kaip toks, iš kurio galima geriau spręsti apie apibendrinamąjį ES poveikį, nei jį tiriant tik senosiose valstybėse narėse³⁰. Šis poveikis ir ES apibūdinami kaip regioninis liberalių rinkos ekonomikos demokratijų klubas, pasižymintis reguliuojama, gerai valdoma transnacionaline rinka. Atitinkamai europeizacija kaip ES poveikio rezultatas turinio atžvilgiu būtų tolygi regionalizmui, liberaliajai demokratijai, neoliberaliajam ekonomikos modeliui, reguliuojamai rinkai ir tam tikram „gero“ valdymo modeliui. Tačiau specifikuoti, koks yra tas ES reguliuojamos rinkos modelis arba ES *acquis* turinys, sudėtinga ir apskritai tik nedaug studijų net kelia tokį klausimą³¹. Dauguma daugiausia dėmesio skiria demokratijos skatinimui ir gana ribotiems tokio skatinimo rezultatams.

Tačiau europeizacijos literatūroje vis dėlto kalbama ne tik apie europeizacijos mechanizmus, bet ir apie poveikį. Todėl toliau išskiriami pagrindiniai teiginiai apie europeizacijos padarinius ir jų apibendrinimą arba apie apibendrinamąjį ES poveikį valstybėms narėms.

Poveikiui apibendrinti pasitelkiamas šio straipsnio autoriaus anksčiau naudotas procesinio ir substancialiojo poveikio skirtumas³². Poveikis proceso prasme dažnai apibūdinamas kaip konvergencijos hipotezė, kurią europeizacijos studijos paprastai paneigia. Kitos pro-

³⁰ Schimmelfennig F., „Europeanization beyond Europe“, *Living Reviews in European Governance* 7 (1), 2012, p. 1–31. Schimmelfennigas, kaip autorius, prieš dešimt metų klausė: „<...> koks europeizacijos už Europos turinys?“ (angl. *what is the substance of europeanization beyond Europe?*) (Schimmelfennig, Sedelmeier). Panašus mąstymas matyti tame pačiame Schimmelfennigo straipsnyje cituojamo Lavenex S., „EU External Governance in ‘Wider Europe‘“, *Journal of European Public Policy* 11 (4), 2004, p. 873–894 teiginyje apie tai, kad europeizacija už Europos ribų yra „išorinė vidinių sprendimų projekcija“.

³¹ Jis, savo ruožtu, skatina diskutuoti apie tai, ar *acquis* gali būti nuoseklios reformų programos valstybėse kandidatėse ir valstybėse kaimynėse pagrindas. Apie tas diskusijas žr. Maniakas K., Žeruolis D., „EU Law Transposition and Implementation in the Pre-accesion and Partnership Countries“, pranešimas konferencijoje „ES teisės taikymas Lietuvoje: privačių asmenų teisės, valstybės pareigos ir atsakomybė“, Vilnius, 2013 m. rugsėjis; taip pat Dragneva R., Wolczuk K., „EU Law Export to the Eastern Neighbourhood and an Elusive Demand for Law“, Cardwell P. (ed.), *EU External Relations Law and Policy in the Post-Lisbon Era*, TMC Asser Press, 2011.

³² Maniakas, 2003.

cesinio poveikio hipotezės pateiktos pirmiau ir bus nagrinėjamos šiame projekte – jos apibūdina vidaus pokyčio kryptį ir stiprumą. Tai penkios reakcijos: inercija, imitacija, absorbcija kaip dalinis prisitaikymas, transformacija ir restitucija³³.

Europeizacijos literatūra, nagrinėjusi Vidurio ir Rytų Europos valstybių prisitaikymą pasirengimo narystei laikotarpiu, ES poveikį tapatino su transformacija. Toks apibūdinimas buvo įteisintas ir paviešintas³⁴ kaip didžioji ES sėkmė ir į ją taip referuota siekiant panašiai perkeisti Vakarų Balkanus ir ES kaimynystę. Kita europeizacijos literatūra³⁵, nagrinėjusi tą pačią temą, buvo atsargesnė. Transformatyvi ES galia buvo siejama su keliais pasirengimo narystei epizodais – ypač su Vladimiro Mečiaro vyriausybės pasitraukimu Slovakijoje.

Šiuo metu vyksta ES poveikio vertinimo revizija. Vis daugiau autorių abejoja tariama ES sėkme VRE, kuri priešinama europeizacijos Vakarų Balkanuose ir Rytų kaimynystės nesėkmėms arba trūkumams. Ji iš naujo bando įvertinti, koks buvo realus ES poveikis ir ar jis iš tiesų buvo toks transformacinis. Autoriai parodo, kad reali

³³ Börzel T., „Europeanization: How the European Union Interacts with its Member States“, Bulmer S., Lequesne C. (eds.), *The Member States of the European Union*, 2nd edition, Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 45–69. Inercija reiškia, kad ES poveikis minimalus, nes vidinė struktūra išlaiko savo formą; imitacija yra tik formalus pokytis, kuris nesukelia jokių elgsenos pasikeitimų; transformacija yra dideli, visa apimantys pokyčiai; o restitucija reiškia grįžimą į pradinę padėtį. Reikia pažymėti, kad būtent laikotarpis po narystės kartais apibūdinamas kaip grįžimas į padėtį, buvusią iki prieš prasidedant narystės ES motyvuotiems pokyčiams. Žr. Gzymala-Busse A., „Backlash and Backsliding? Populism and the State in the post-2004 Members“, EU Paper, May 2014.

³⁴ Prie tokio apibūdinimo įteisinimo ypač daug prisidėjo Heather Grabbe ir jos knyga apie transformacinę ES galią. Žr. Grabbe, 2006. Kita geriausiai žinoma Schimmelfennig ir Sedelmeierio redaguota publikacija šia tema (žr. Schimmelfennig F., Sedelmeier U., eds., *The Europeanization of Central and Eastern Europe*, Ithaca: Cornell University Press, 2005) labiau niuansuota: ten atskirose politikos srityse šis poveikis dažniau apibūdinamas kaip dalinis prisitaikymas – mes jį klasifikuotume kaip absorbciją. Transformacinę Europos galią šiuo metu nagrinėja daugelis tyrinėtojų grupių, iš kurių reikėtų išskirti Laisvojo Berlyno universiteto projektą šiuo pavadinimu – vykdam tą projektą straipsnio rašymo metu pasirodė bent 60 darbinių publikacijų. Žr. <http://www.polsoz.fu-berlin.de/en/v/transformeurope/publications/working_paper/index.html>.

³⁵ Schimmelfennig, Sedelmeier.

VRE valstybių pažanga stojimo metu pagal įvairius reformų rodiklius buvo gana ribota³⁶, tai ypač akivaizdu demokratijos kokybės srityje. Atrodo, kad ji mažai pagerėjo per stojimo metus, o pagrindinė transformacija įvyko pirmaisiais pokomunistinio perėjimo metais. Panašiai abejojama ir ekonominės transformacijos priskyrimu ES įtakai. Transformacija iš planinės į rinkos ekonomiką įvyko praeito amžiaus dešimtojo dešimtmečio pradžioje, tad ES poveikis ir šioje srityje apibrėžiamas kaip stabilizuojantis.

Didelė dalis europeizacijos tyrimų, bent jau VRE šalių, virto ES teisės įgyvendinimo studijomis³⁷. Jas paskatino poreikis patikrinti, ar sumažėjęs ES spaudimas padarė įtaką ES teisės perkėlimui ir įgyvendinimui³⁸, ir tvirtinimai, kad teisės įgyvendinimas VRE gali būti laikomas atskiru „mirusių raidžių pasauliu“, kuriam būdingas tik formalus ES teisės įgyvendinimas³⁹. Tai kaip tik referuoja į atskirą mūsų nagrinėjamą procesinį ES poveikio rezultatą – imitaciją.

Atitinkamai šio „Politologijos“ numerio straipsniuose norima koncentruotis ne tik į formalius, bet ir į faktinius pokyčius ir nagrinėti, kiek ir kokie pokyčiai buvo tvarūs. Šiame kontekste reikia pasakyti, kad institucionalizmas yra viena svarbiausių priemonių ir įgyvendinimo studijose. Viena paprasčiausių ir produktyviausių schemų, naudojamų įgyvendinimo studijose, yra noro ir gebėjimo įgyvendinti atskyrimas⁴⁰. Šis atskyrimas leidžia analizuoti noro įgyvendinti ir europeizuotis kitimą tam panaudojant elito nuostatų pokyčių tyrimą. Valstybės gebėjimų sąvoka gali būti pavartota apibrėžiant ir nustatant

³⁶ Žr. Mungiu-Pippidi A., „The EU as a Transformation Agent: Lessons Learned from Governance Reforms in East Central Europe“, Hertie School of Governance, Working Paper No 33, 2008; Börzel, Hüllen, 2011.

³⁷ Iki tol buvo nagrinėjami pokyčiai demokratizacijos, ekonominio perėjimo, valdybenos srityse.

³⁸ Šį klausimą nuosekliai kėlė Sedelmeier U., „After Conditionality: Post-accession Compliance with EU Law in East Central Europe“, *Journal of European Public Policy* 15 (6), 2008, p. 806–825 ir atskira studija apie ES teisės įgyvendinimą naujosiose valstybėse narėse (Schimmelfennig, Trauner, 2009).

³⁹ Žr. Faulkner, Treib, 2008.

⁴⁰ Tallberg J., „Paths to Compliance: Enforcement, Management, and the European Union“, *International Organization* 56 (3), 2002, p. 609–643.

gebėjimų įgyvendinti kitimą. Lietuvoje atliktoje ES teisės įgyvendinimo studijoje⁴¹ konstatuota, kad, tapus ES nare, gebėjimai įgyvendinti iš esmės nepasikeitė, tačiau, padidėjus politizacijai⁴² ir interesų grupių spaudimui, sumažėjo valstybės autonomija ir padidėjo paskatos sąmoningai neįgyvendinti tam tikrų ES teisės nuostatų.

Taigi, reziumuojant procesinio poveikio teorinius apibendrinimus, reikia konstatuoti, kad pasirengimo metu įvykusius pokyčius buvo linkstama apibendrinti kaip transformaciją, tačiau vėliau kvalifikacija keitėsi – ES poveikis dažniau buvo apibūdinamas kaip stabilizuojantis, dalinis arba imitacinis⁴³.

Pereinant prie ES poveikio turinio, reikia išskirti senesnę Europos integracijos literatūrą ir pastarojo dešimtmečio europeizacijos literatūrą. Ikieuropeizacinės literatūros pagrindiniai teiginiai yra, kad: a) Europos integracija sustiprina valstybę⁴⁴, b) ES transformavo valstybės valdyseną⁴⁵ ir c) Europos integracija sukūrė daugiapakopę politinę sistemą⁴⁶. Europeizacijos literatūroje poveikį linkstama nagrinėti trimis klasikiniiais požiūriais: valstybės struktūros / politinės sistemos, politikos ir viešosios politikos. Jie struktūruoja ir šią studiją, tačiau literatūroje labai mažai kalbama apie apibendrinamąjį ES poveikį⁴⁷.

⁴¹ ESTEP, „Europos Sąjungos teisės plėtros ir įgyvendinimo sistemos Lietuvos Respublikoje veiksmingumo stiprinimas“, galutinė tyrimo ataskaita, 2012.

⁴² Vadinasi – atvirksčiam procesui, nei prieš įstojimą.

⁴³ Kaip poveikio imitavimas, formalus pasikeitimas, nesukeliantis jokių elgsenos pokyčių.

⁴⁴ Siejama su Andrew Moravcsiku ir jo 1994 m. straipsniu.

⁴⁵ Žr. Sandholz W., Stone Sweet A., eds., *European Integration and Supranational Governance*, Oxford: Oxford University Press, 1998.

⁴⁶ Žr. Bulmer, Lequesne. Daugiapakopei valdysenai ir jos revizijai dar buvo skirta ne viena knyga ir mokslinis projektas. Jos pritaikymą Lietuvai nagrinėjo Maniokas K., „Preparation for Structural Funds and Europeanization: The Case of Lithuania“, Conzelmann T., Smith R. (eds.), *Multi-level Governance in the European Union: Taking Stock and Looking Ahead*, Baden-Baden: Nomos, 2008.

⁴⁷ Tuo pasižymi ir viena naujausių europeizacijos studijų, skirtų vienai valstybei. Žr. Pinto A. C., Teixeira N. S., eds., *The Europeanization of Portuguese Democracy*, Columbia: Columbia University Press, 2012.

Valstybės struktūros srityje paprastai nagrinėjamas galios pasiskirstymas skirtinguose valdžios lygmenyse ir konstatuojama, kad ES didžiausią poveikį padarė vykdomajai valdžiai, o parlamentai iš Europos integracijos nieko nelaimėjo⁴⁸. Vykdomosios valdžios lygmeniu buvo kalbama apie pagrindinius vykdomosios valdžios veikėjus (angl. *core executives*), kurių vaidmuo pasirengimo narystei ES metu VRE valstybėse tapo daug svarbesnis. Šis teiginys buvo tirtas ir patvirtintas Lietuvos atveju⁴⁹. Vykdomosios valdžios lygmeniu, kaip ir visos sistemos lygmens kontekste, kaip bene svarbiausias ES poveikis išskiriami specifiniai ES koordinavimo mechanizmai ir institucijos⁵⁰. ES poveikis taip pat apibūdinamas kaip vykdomosios valdžios sustiprėjimas parlamento atžvilgiu ir kaip „demokratijos deficitas“ dėl tariamai demokratiškai nekontroliuojamo politikos formavimo perkėlimo į ES lygmenį⁵¹.

⁴⁸ Kassim H. et al., *The European Commission of the Twenty-First Century*, Oxford: Oxford University Press, 2013. Tačiau iš to retai daromos toliau siekiančios išvados apie viešosios politikos depolitizavimą. Iš esmės tai yra ir Moravcsiko tezės apie europeizaciją, kaip valstybės stiprinimą, esmė: valstybės stiprinimą jis laiko vykdomosios valdžios stiprinimu.

⁴⁹ Žr. Hix S., Goetz K. H., eds., *Europeanised Politics? European Integration and National Political Systems*, London: Routledge, 2000 ir Lippert B., Umbach G., Wesels W., „Europeanization of CEE Executives: EU Membership Negotiations as a Shaping Power“, *Journal of European Public Policy* 8 (6), 2001, p. 980–1012. Tezę plėtojo Grabbe H., „How does Europeanization Affect CEE Governance? Conditionality, Diffusion and Diversity“, *Journal of European Public Policy* 8 (4), 2001, p. 1013–1031. Lietuvos atvejis nagrinėtas Maniokas K., Vilpišauskas R., Žeruolis, D., eds., *Unification of Europe and Lithuania's Accession Negotiation*, Vilnius: Eugrimas, 2005, p. 444.

⁵⁰ Wright W., „Negotiating the Quagmire: Mechanisms of EU Policy Coordination“, Richardson J. (ed.), *Policy-Making in the EU*, London: Routledge, 1996, p. 148–169; Kassim H., „The European Administration: Between Europeanisation and Domestication“, Hayward J., Menon A. (eds.), *Governing Europe*, Oxford: Oxford University Press, 2003; Kassim, 2013. Huseinas Kassimas rengė ir atskirą studiją apie ES reikalų koordinavimą naujosiose ES valstybėse narėse, tačiau šis projektas taip ir nevirto atskira publikacija. Apie Lietuvą parengtas straipsnis, kurio autoriai yra Klaidijus Maniokas ir Ramūnas Vilpišauskas, tačiau jis prieinamas tik kaip rankraštis.

⁵¹ Demokratijos deficitas yra viena plačiausiai nagrinėtų temų Europos integracijos literatūroje. Bene trumpiausia ir geriausia šio straipsnio autoriui žinoma argumentų ir literatūros apžvalga pateikiama Hix S., *Europos Sąjungos politinė sistema*, Vilnius:

Politikos lygmeniu dažniausiai konstatuojamas gana ribotas ES poveikis, kuris apibūdinamas tokiais pastebimais bruožais kaip eu-roskeptiškų partijų susikūrimas ir prasmingos nacionalinės partinės sistemos konkurencijos turinio apribojimas⁵². Pastarasis irgi gali būti vadinamas viešosios politikos depolitizacija, nes apibūdina tai, kad daugelis politikos temų gvildenamos ne politikų parlamente, o eks-pertų ES arba valstybės viduje.

Viešojoje politikoje paprastai aptinkama didžiausia ES įtaka, ta-čiau ir čia daugiau kalbama apie procesą, o ne turinį. Dauguma sutar-ria, kad ES poveikis didžiausias ten, kur didžiausia ES kompetencija, t. y. žemės ūkio, aplinkos apsaugos, konkurencijos, prekybos ir san- glaudos politikoje, ir priklauso nuo tos kompetencijos pobūdžio: ar tai rinką kuriantys negatyviajai integracijai priskiriami sprendimai, ar rinką koreguojantys pozityviajai integracijai priskirtini sprendi- mai, ar sprendimai, kurie keičia patį politikos supratimą⁵³.

Eugrimas, 2006, p. 214–218. Joje gerai aptariami pagrindinės dominuojančios de- mokratijos deficito šalininkų ir pagrindinių disidentų – Giandomenico Majone’s ir Moravcsiko – argumentai. Jie pateikiami Majone G., *Regulating Europe*, Routledge, 1996 ir Moravcsik A., „In Defence of the Democratic Deficit: Reassessing Legiti- macy in the European Union“, *Journal of Common Market Studies* 40 (4), 2002, p. 603–624. Pats Hixas savo knygoje siūlė tolesnius ES demokratizacijos būdus: Hix S., *What’s Wrong with the European Union and how to fix It*, Polity, 2008. Jo idėjos apie Europos Komisijos pirmininko rinkimus lėtai, bet skinasi kelią. Štai 2014 m. rinkimuose į Europos Parlamentą Europos partijų grupės jau siūlė savo kandidatus į Europos Komisijos pirmininkus. Šio straipsnio autorius labiau pritaria vadinamie- siems disidentams, kurie nemano, kad ES, kaip konsensualinei demokratijai, turi būti taikomi mažoritarinės demokratijos standartai. Įvairių ES demokratijos receptų ypač padaugėjo pastaraisiais euro krizės metais, kai sumažėjo ES piliečių pasitikėjimas ES. Iš naujiausių ir labiausiai išplėtotų subalansuotų sąlymų galima paminėti Rose R., *Representing Europeans*, Oxford University Press, 2013.

⁵² Poveikio šioje srityje apžvalga pateikiama Ladrech R., „Europeanization and Politi- cal Parties“, taip pat Bulmer, Lequesne. Bet riboto poveikio išvadą pirmą kartą sufor- mulavo Mair P., „The Limited Impact of Europe on National Party Systems“, *West European Politics* 23/4, 2000. Ji plėtojama ir Hix, Goetz, p. 27–51.

⁵³ Šis atradimas europeizacijos literatūroje vienas seniausių – žr. Knill Ch., Lehmkuhl D., „How Europe Matters. Different Mechanisms of Europeanization“, *European Inte- gration online Papers*, 3, 1999, p. 1–19. Panašiai ES poveikis viešajai politikai api- būdinamas ir naujausioje literatūroje – žr. Bulmer, Radaelli, 2013.

2. Narystės ES dešimtmetis literatūroje

Narystės ES dešimtmečio proga pasirodė nemažai studijų, nagrinėjančių VRE regiono europeizaciją. Šios šalys nuo savo narystės pradžios tarp akademikų visada buvo populiarios. Tačiau daug europeizacijos teoretikų vis labiau linksta kritiškai pasižiūrėti į patį europeizacijos teorijos konceptą ir jo aiškinamąją galią⁵⁴. Be to, reikėtų pažymėti, kad vienas svarbiausių šių teorijų ribojančių veiksnių yra tas, kad europeizacijos prieiga į savo konstrukta nepakankamai įtraukia vidaus politikos veiksnių. Būtent vidinių kintamųjų reikšmė, ypač narystės ES pradžioje, šalyse narėse turi didėti, nes ES poveikis narėms neišvengiamai sumažėja – narystės tikslas jau pasiektas, narystės kriterijai nebemotyvuoja, lieka tik ES teisės reikalavimai ir ribotų sankcijų už jų nesilaikymą baimė. Todėl šių dienų europeizacijos literatūroje atsiranda bandymų papildyti europeizacijos teoriją kitomis, platesnėmis priegomis, kaip antai politine ekonomija ir kapitalizmo tipais⁵⁵, ilgojo laikotarpio ekonomikos istorija ir regionų vystymusi⁵⁶, politinės sistemos vystymusi ir partinės sistemos kaita, valstybės užgrobumo tematika⁵⁷. Atrodo, kad šie bandymai jungti kelias teorijas yra sėkmingi aiškinant pokyčius VRE šalyse, todėl platesnė prieiga turėtų būti naudojama ir tiriant Lietuvos europeizacijos atvejį. Kaip tik ją ir suteikia pirmiau minėta atviros visuomenės teorija.

Be to, europeizacijos kaip vystymosi modelio, pagrįsto ES gairėmis, perspektyva leidžia atlikti platesnį geografinį šalių ir jų pažangos palyginimą. Tai ypač svarbu tiriant europeizaciją VRE šalyse,

⁵⁴ Graziano, Vink, 2013.

⁵⁵ Featherstone, Papadimitriou, 2008.

⁵⁶ Bohle, Greskovits; Epstein, Jacoby, 2014.

⁵⁷ Gzymala-Busse A., *Rebuilding Leviathan: Party Competition and State Exploitation in Post-Communist Democracies*, New York: Cambridge University Press, 2007; Innes A., „The Political Economy of State Capture in Central Europe“, *Journal of Common Market Studies* 52 (1), 2014, p. 88–104. Pirmiau cituota 2014 m. Zenono Norkaus knyga naudoja visas šias perspektyvas.

nes naujausi tyrimai⁵⁸ šių valstybių pažangą vertina priešaringai, ypač žvelgiant į politinę dinamiką, kuri geriausiu atveju vertinama kaip blogesnė nei tikėtasi arba net neigiamai.

Po dešimtmečio ES pokyčių Vidurio ir Rytų Europoje literatūroje apskritai ir europeizacijos literatūroje konkrečiai iškyla valstybės užgrobimo tema⁵⁹. Korupcija tampa ryškia regiono problema. Finansų krizė Pietų Europos šalyse atskleidžia ne tik šio, bet ir Vidurio Europos regiono problemas – paaiškėja, kad tarp jų esama daugybės panašumų⁶⁰: žemas socialinio kapitalo lygis, išsikerojusi korupcija, patrimoninis valdymo stilius ir politizacija. Šiame kontekste aktualinamas ir europeizacijos ribų klausimas, taip pat ryšys tarp ES ir vystymosi. Ta proga verta pasakyti, kad VRE regiono šalių ir Pietų Europos valstybių lyginamoji analizė vis dar yra akademinė spraga europeizacijos tyrimuose. Pavyzdžiui, Graikijos atvejis, kuris dėl Graikijos *de facto* bankroto susilaukė išskirtinio dėmesio, demonstruoja, jog būtent Graikijos valdymo pobūdis sumažino ES ir jos struktūrinių fondų teigiamą poveikį ir kad Graikijos bankrotą pirmiausia lėmė patrimoninė korumpuota demokratija⁶¹.

⁵⁸ Epstein, Jacoby; Mueller, J.-W., „Eastern Europe goes South: Disappearing Democracy in the EU's Newest Members“, *Foreign Affairs*, 2014 m. balandžio 1 d., <<http://www.foreignaffairs.com/articles/140736/jan-werner-mueller/eastern-europe-goes-south>>; Ágh. Taip pat pirmiau cituotas specialusis 2014 metų *Journal of Common Market Studies* numeris, skirtas narystės dešimtmečiui, Europos universiteto instituto konferencija, skirta naujos Europos dešimtmečiui, surengta 2014 m. gegužės 29–30 d. Florencijoje. Specialiajame numeryje šias tendencijas ypač pabrėžia Abby Innes straipsnis apie valstybės užgrobimą, o konferencijoje – Anna Gzymala-Busse. Tiesa, kalbant apie demokratijos kokybės prastėjimą dažniausiai referuojama į Vengriją, Rumuniją, Bulgariją, Čekiją, t. y. Vidurio Europos šalis. Baltijos šalys mažai kam įdomios. Išimtis yra Dorothee Bohle ir Belos Greskovitso cituota 2013 m. knyga apie regiono politinę ekonomiką, kur Baltijos šalys išskiriamos kaip liberaliojo politinio modelio pavyzdžiai.

⁵⁹ Innes, 2014.

⁶⁰ Lyberaki A., Paraskevolous C. J., „Social Capital Measurement in Greece“, pranešimas OECD-ONS International konferencijoje, Londonas, 2002 m. rugsėjo 25–27 d., <<http://www.oecd.org/greece/2381649.pdf>>; Sotiropoulos D. A., „Studying the Quality of Democracy in Post-authoritarian Greece in Comparative Perspective“, pranešimas ECPR konferencijoje, Reikjavikas, 2011.

⁶¹ Panagiotarea, 2013.

Išliekantis aukštas korupcijos lygis, klientelizmas, žemas socialinio kapitalo lygis, pasireiškiantis mažu gyventojų pasitikėjimu valstybės institucijomis, rodo tam tikrus ilgalaikius struktūrinius valstybių valdymo bruožus ir dinamiką, kurios ES, matyt, negali pakeisti. Tačiau teoriškai įvardyti ir paaiškinti šiuos bruožus naudojantis tik europeizacijos literatūros suteikiamais įrankiais yra beveik neįmanoma – jie pernelyg koncentruoti į trumpalaikį ES poveikį.

3. Tranzitologija ir vystymosi teorijos

Tranzitologinė perspektyva, grįsta politine ekonomija, daug ką paaiškina geriau. Paskutinė Bohle ir Greskovitso studija⁶² bei Zenono Norkaus knyga apie du Lietuvos nepriklausomybės dvidešimtmečius yra geras pavyzdys, kaip galima europeizacijos procesą pamatyti platesniame VRE šalių perėjimo kontekste. Bohle ir Greskovitsas aiškiai išskiria du perėjimo iš komunizmo ir socializmo į demokratiją ir kapitalizmą modelius. Vienas jų atstovaujamas Višegrado valstybių, kitas – Baltijos šalių. Visa Bohle ir Greskovitso prieiga yra grįsta Karlo Polanyi paradigma, pabrėžiančia ryšį tarp demokratijos, kapitalizmo ir socialinės sanglaudos. Anot Polanyi, demokratija yra vargiai įmanoma be gerovės politikos, atsveriančios kapitalizmo sukurtą disbalansą. Du modeliai, išskiriami Bohle ir Greskovitso, skiriasi santykiu tarp šių trijų Polanyi naudojamų dimensijų. Visos pokomunistinės VRE šalys savo perėjimą grindė ir įteisino Vakarų pasivijimo argumentu, tačiau Višegrado narės perėjimo socialinių sąnaudų problemą išsprendė naudodamos socialines kompensacijas – tai reiškė daugiau išlaidų pensijoms ir socialinėms garantijoms. Baltijos šalys su socialinių sąnaudų problema dorojosi naudodamos tapatybės politikos argumentus: kompensacijos tiems, kurie dėl perėjimo pralaimėjo, buvo nedidelės, o pats perėjimas įteisintas nacionalinės tapatybės kūrimo strategija.

⁶² Bohle, Greskovits, 2012.

Pagrindinis ES ir kitų tarptautinių veikėjų vaidmuo buvo stabilizuoti ir įteisinti naujus režimus. Tai buvo ypač svarbu neoliberaliems Baltijos šalių modeliams, kuriems trūko socialinės kompensacijos klijų. Todėl taip ES tapo atsakymu sprendžiant galvosūkį, kaip užsitikrinti visuomenės ir politinę paramą demokratijai ir kapitalizmui išvengiant adekvačių socialinės kompensacijos mechanizmų⁶³. Bohle ir Greskovitsas taip pat įžvelgia panašumą tarp neoliberalių režimų pagrindinių institucijų ir reguliacinio valstybės modelio, kurį įkūnija ES. Taip pat, pritardami klasikinei europeizacijos teorijai, autoriai įrodinėja, jog ES reformos turėjo aiškius tikslus ir įgalino į reformas orientuotus elitus. ES taip pat reikšmingai prisidėjo prie Rumunijos ir Bulgarijos pastangų pasivyti ES nares ir konsoliduoti savo reformistinių potencialą bei gebėjimus.

Panašiai europeizaciją vertina ir Zenonas Norkus. Jo, kaip ir šio straipsnio autoriaus, supratimu, europeizacija buvo priemonė išvengti politinio ar oligarchinio kapitalizmo Lietuvoje ir gauti papildomą ES rentą struktūrinių fondų lėšų pavidalu. Tai, anot Norkaus, leido Lietuvai bent iš dalies finansuoti gerovės valstybės institucijas nedidinant mokesčių, surenkamų iš Lietuvos gyventojų. Norkus, kaip Bohle ir Greskovitsas, Lietuvos vystymąsi vertina struktūrinės priklausomybės teorijos požiūriu ir ją apibūdina kaip pusiau periferinę valstybę. Narystė ES šio statuso, kuris atskleidžiamas nagrinėjant eksporto struktūrą, iš esmės nepakeitė⁶⁴.

Visgi verta omenyje turėti ir tranzitologijos teorijos trūkumus. Nors tokia teorinė tranzitologijos studijų prieiga atveria platesnę ir aiškesnę ES vaidmens ir poveikio perspektyvą, narystės laikotarpis išsamiai nenagrinėjamas. Taip pat lieka nepaaiškintos Baltijos šalių ypatybės, ypač turint omenyje jų poreikius ir gebėjimus kurti valsty-

⁶³ Tačiau toks sprendimas turėjo ilgalaikių padarinių, ypač skyrėsi visuomenės ir elito požiūris į rinkos ekonomiką ir kapitalizmą. Žr. Steen A., „Elite and Mass Confidence in New Democracies – Towards Congruence? The Baltic States 1992–2007“, *Historical Social Research* 37 (139), 2012, p. 127–147.

⁶⁴ Žr. Norkus, 2014.

bę. Baltijos valstybės savo valstybingumą ir valstybės aparatą kūrė faktiškai nuo nulio, be to, joms šiame kūrimo procese trūko elito pajėgumų. Todėl Višegrado šalys nėra pats geriausias kontrafaktinis scenarijus Baltijos valstybėms. Norint išmatuoti skirtumus ir poveikį, tinkamesnės atrodo kitos posovietinės šalys, kaip antai Ukraina ar Baltarusija. Toks palyginimas taip pat praverstų bandant suprasti ES įtaką mažinant valstybės užgrobimo laipsnį ir apsaugant nuo autoritarizmo, kurio neišvengė rytinės kaimynės⁶⁵.

Platesniam požiūriui į ilgalaikį vystymąsi ir europeizacijos vaidmenį jame, šio „Politologijos“ numerio autorių manymu, puikiai tinka Northo, Walliso ir Weingasto siūloma teorija. Ji derina įvairias daugelio socialinių mokslų įžvalgas. Autoriai išskiria du tvarkos režimus kaip du būdus organizuoti visuomenes: vienas vadinamas prigimtine valstybe, o kitas – atviros prieigos santvarka. Pirmasis didelis šios teorijos pranašumas yra tas, jog ji apverčia standarto ir „normalumo“ sampratą. Ši teorija teigia, kad aukštas korupcijos lygis ir valstybės užgrobimo būseną yra natūralus reiškinys, randamas daugumoje visuomenių, kurios vėliau susiorganizavo į valstybes. Tokios prigimtinių valstybės organizacinis principas remiasi tuo, kad elitai, gaudami rentas iš kitų visuomenės narių, mainais suteikia apsaugą nuo smurto. Būtent smurto kontrolė yra laikoma esmine visuomenės organizuojančia funkcija. Su ja susiję patrimoniniai ryšiai apibūdinami kaip tam tikros elito privilegijos ir privačiomis gėrybėmis besiremiantis režimas.

Atviros santvarkos visuomenės, teorijos autorių vertinimu, susiformavo ganėtinai vėlai, daugiausia XVIII ir XIX a., o šiuo metu autoriai jų priskaičiuoja apie dvidešimt. Kiti valstybės ir visuomenių organizavimo principai priskiriami patrimoniniam tipui, tačiau kai kurie šių atvejų turi pereinamųjų iš prigimtinių į atvirą santvarką bruožų.

⁶⁵ Galima teigti, kad pagrindinis ES poveikio rezultatas laikotarpiu prieš narystę yra būtent sukliudymas užgrobti valstybę. Žr. Maniakas, 2003.

Visa Northo, Walliso ir Weingasto teorinė konstrukcija remiasi esminiu elitų vaidmeniu visuomenėje. Elitų vaidmens kaita ir elito gausėjimas yra du aiškūs perėjimo bruožai. Atvira santvarka susiformuoja, kai valdančiajam elitui iškyla grėsmė, jog teks pasidalyti „laimikį“. Tai atsitinka santvarkai po truputį atsiveriant: universalizuojant privilegijas ir paverčiant jas teisėmis. Šis procesas lydimas ir ekonominio perėjimo nuo monopolijų prie konkurencinės tvarkos, kurią įgalina nuosavybės teisių institucionalizavimas. Galiausiai judama ir nuo privačių gėrybių link viešųjų, kaip antai bazinė ekonominė infrastruktūra, keliai, išsilavinimas, socialinė apsauga, o tai paskatina produktyvumą ir turto kaupimą.

Taigi autorių aptariama transformacija, kurios metu depersonalizuojami socialiniai ryšiai – padaromi nepriklausomi nuo kraujo giminystės, susideda iš trijų svarbiausių komponentų: 1) elito privilegijos pakeičiamos universaliomis teisėmis; 2) monopolijos pakeičiamos konkurencija ir 3) pereinama nuo privačių link viešųjų gėrybių. Taip pat galima paminėti šios transformacijos metu vykstančius pokyčius tarp organizacijų: jų pobūdį, didėjančių skaičių ir ilgėjančią gyvavimo trukmę. Northas, Wallisas ir Weingastas taip pat identifikuoja tris vadinamąsias „slenksčio sąlygas“ (angl. *doorstep conditions*), paaiškinančias transformacijos galimybes ir jos laiką. Pirmoji iš jų – teisės viešpatavimas. Antroji – vadinamųjų „amžinai gyvuojančių institucijų“⁶⁶ (angl. *perpetually lived organizations*) iškilimas. Tai gali būti privačios bendrovės, labdaros fondai ar kitos nevyriausybinių organizacijos ir pan., kurios depersonalizuoja visuomeninius ryšius. Trečiasis slenkstis yra politinė kariuomenės kontrolė. Tačiau šios „slenksčių“ sąlygos yra veikiau statiškos, implikuotos teorijos, ir būtent transformacijos mechanizmai jas papildo. Vienas jų, kurį nurodo šios teorijos autoriai, – tai visuomenės spaudimas elitams, sukuriantis grėsmę, jog pastarieji praras savo privilegijas. Toks mechanizmas gali būti pavadintas socialine mobilizacija. Kitas mechaniz-

⁶⁶ Tai tokios organizacijos, kurios yra nepriklausomos nuo individo gyvenimo ciklo ir gali jį pergyventi.

mas susijęs su kliūčių patekti į elitą mažinimu. Taigi šioje vystymosi teorijoje socialinė ir ekonominė pažanga yra susijusi su depersonalizacijos lygiu ir perėjimu nuo kraujo ryšiais besiremiančių prie nuopelnais grįstų santykių. Tai, kaip teigia ir kiti politikos teoretikai⁶⁷, neišvengiamai ir esmingai keičia ir politinį vystymąsi.

Toliau ir antrajame šio „Politologijos“ numerio straipsnyje apie pokyčius Lietuvoje bus pabandyta įvertinti, ką narystės ES dešimtmetis pakeitė ilgalaikėje šios teorijos brėžiamoje perspektyvoje. Kartu siekiame paskatinti tolesnius Lietuvos vystymosi ilgalaikės trajektorijos tyrinėjimus.

4. Elitai, valstybės užgrobinimas ir vystymasis

Akivaizdu, kad europeizacija yra artimai susijusi su visomis trimis anksčiau išvardytomis perėjimo dimensijomis. Tiek prieš stojant, tiek įstojus į ES ji skatino teisės viršenybę, nediskriminacinių principų laikymąsi, pabrėžė konkurencijos svarbą ir rėmė platesnį kokybiškesnių viešųjų gėrybių teikimą. Tačiau akcentai laikotarpiu prieš tampant nare ir ja tapus skyrėsi. Iki 2004 m. vadovaujantis Kopenhagos kriterijais perėjimas vyko daugiausia dviejose srityse: politinėje darbotvarkėje dominavo teisėkūros ir konkurencijos klausimai. Įstojus į ES atsirado naujas svarbus veiksnys – struktūrinių fondų parama, kuri leido įvykti perėjimui prie viešųjų gėrybių ir geresnės ekonomikos infrastruktūros.

Pagrindinis klausimas yra, ar europeizacija suderinama su tendencijomis, vedančiomis link teisių universalizacijos ir depatrimonializacijos. Pirminė analizė leidžia tvirtinti, jog yra teigiamas ryšys tarp ES darbotvarkėje esančių teisinio valdymo principų skleidimo, konkurencijos stiprinimo ir didesnio aprūpinimo viešosiomis gėrybėmis, naudojantis struktūriniais fondais. Nepaisant akivaizdžių laimėjimų ir pažangos tapus nare, kaip bus parodyta antrajame šio „Politologi-

⁶⁷ Pavyzdžiui, Franciso Fukuyamos politinio vystymosi teorija, Fukuyama F., *The Origins of Political Order*, New York: Farrar, Straus and Giroux, 2011.

jos“ numerio straipsnyje, viešoji nuomonė apie pokyčius Lietuvoje lieka gana neigiama. Ar tai susiję su dideliais lūkesčiais, vyravusiais prieš stojant į ES⁶⁸? O galbūt tai išskirtinis Lietuvos bruožas? Ar galima teigti, kad ne itin džiugioms visuomenės nuomonėms įtakos turėjo nelygus gėrybių pasiskirstymas įstojus į ES ir tai lydintis ne-teisybės jausmas⁶⁹?

Atrodo, kad elitai, valstybės užgrobinimas ir vystymasis gali būti tos trys dimensijos, kurios europeizacijos teoriją įrėmintų ilgalaikių pokyčių atviros valstybės link kontekste ir ją padarytų tinkamesnę paaiškinti socialinių pokyčių tendencijas regione.

Kodėl elitai? Vystymosi ir tranzitologijos literatūra į elitus žvelgia kaip į socialinius pokyčius sukeliančią ir juos valdančią jėgą. Elitų ir ypač administracinio elito vaidmuo didėja socialinių reformų, kaip antai stojimo į ES, metu⁷⁰. Elitų vaidmuo yra esminis ir Northo, Walliso ir Weingasto teorijoje. Todėl kyla klausimas, ar pasikeitė elito struktūra ir jo vaidmuo Lietuvos visuomenėje? Paskutiniai ES mastu atliekami lyginamieji elitų tyrimai *IntUne* atskleidė, jog savo požiūriu į ES Lietuvos elitas iš esmės nesiskiria nuo kitų ES valstybių narių. Taip pat reikšmingo skirtumo nėra tarp elito ir visuomenės požiūriu į ES. Tačiau skirtumai Lietuvoje didesni, jei lyginamas elito ir likusios visuomenės dalies požiūris į demokratiją ir rinkos ekonomiką⁷¹. Vertinant Lietuvos elito struktūrą ir sudėtį, galima daryti išvadą, kad Lietuvoje stiprus žiniasklaidos ir silpnas profesinių sąjungų elitas⁷². Dėl to šio tyrimo metu buvo atliktas atskiras elito

⁶⁸ Ir ar padėtis tapus nare yra tokia bloga kaip teigia, tarkime, Janas Werneris Muellersis? Žr. Mueller, 2014.

⁶⁹ Tai atskira problema ir tyrimo tema – ar ir kiek adekvati Lietuvos visuomenės nuomonė apie pokyčius Lietuvai tapus nare. Ši nuomonė aptariama antrame šio „Politologijos“ numerio straipsnyje siejant tai su pokyčių Lietuvoje jai tapus nare apibūdini-mu ir tyrimo metu atlikta Lietuvos elito apklausa.

⁷⁰ Lippert, Umbach, Wessels; Maniokas, Vilpišauskas, Žeruolis, 2005.

⁷¹ Steen, 2012.

⁷² Matonytė I., Morkevičius V., *Elitų Europa: tapatybių ir interesų kaleidoskopas*, Vil-nius: Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2013.

nuostatų tyrimas, kuris apibendrintas antrajame šio „Politologijos“ numerio straipsnyje.

Kodėl valstybės užgrobimas? Valstybės užgrobimas ir korupcija tyrėjų vis dažniau siejami su VRE valstybėmis ir jų raida⁷³. Būtent korupcijos suvokimo lygis daro didelę įtaką tam, kaip visuomenėje suprantamos Lietuvos europeizacijos sąnaudos ir nauda ir kam jie teko.

Kodėl vystymasis? Vystymosi literatūra yra pravarti tuo, kad suteikia ilgesnio laikotarpio ir platesnės teorinės perspektyvos kontekstą. O svarbiausia – tampa įrankiu, kuriuo galima įvertinti santykinius europeizacijos laimėjimus, nes tiek ES, tiek su ja susiję pokyčiai yra vertinami platesnių vystymosi tikslų atžvilgiu. Šia prasme europeizacijos ir vystymosi santykis gali būti suprastas kaip priemonių ir tikslų santykis.

5. Preliminarūs tyrimo rezultatai

Šio tyrimo teorinio pagrindo svarbiausia naujovė – europeizacijos teorijos išplėtimas naudojant plačią vystymosi teoriją, kuri leidžia konceptualizuoti ne tik ES poveikį Lietuvai tapus jos nare, bet ir įvertinti bendrą Lietuvos valstybės vystymosi trajektoriją. Ši NWW teorija⁷⁴ puikiai konceptualizuoja pagrindines ilgalaikes ES poveikio Lietuvai ir kitoms VRE valstybėms, įstojusioms į ES, kryptis ir tikslus – lygybę prieš įstatymą, konkurenciją ir viešąsias gėrybes. Ji suteikia atsakaitos tašką vertinant tiek europeizaciją, tiek platesnę Lietuvos vys-

⁷³ Mungiu-Pippidi A., „The Good, the Bad and the Ugly: Controlling Corruption in the European Union“, Advanced Policy Paper for Discussion in the European Parliament, 2013; Innes; Mueller, 2014.

⁷⁴ Ji ne tik siejasi su Makso Weberio darbais, bet ir plėtojama naujausioje Francio Fukuyamos knygoje, skirtoje politiniam vystymuisi po Prancūzijos revoliucijos, kur institucijų universalizavimas tampa pagrindiniu vystymosi sėkmės paaiškinimu. Žr. Fukuyama F., *Political Order and Political Decay*, New York: Farrar, Straus and Giroux, 2014.

tymosi trajektoriją ir leidžia išvengti įvardiniame straipsnyje detaliai aptariamų europeizacijos teorijos trūkumų.

Europeizacija Lietuvai tapus ES nare šiame „Politologijos“ numeryje nagrinėjama kitaip, nei stojimo į ES laikotarpiu ir kitaip nei daugumoje pirmiau nurodytų klasikinių europeizacijos studijų. Pirmiausia, pasitelkus pagrindinius makroekonominčius ir makrosocialinius rodiklius bei specialius sintetinius rodiklius, nagrinėjami bendri pokyčiai Lietuvoje jai tapus ES nare. Tai būtinas tyrimo kontekstas, kuris parodo tapus nare vykusią pokyčių trajektoriją. Jis aptiriamas Sabinos Karmazinaitės, Klaudijaus Manioko ir Dariaus Žeruolio, taip pat Vytauto Kuokščio straipsniuose. Šio konteksto atskleidimas turi didelę pridėtinę vertę, nes parodo ryškią ekonominę Lietuvos konvergenciją, tačiau kartu ir stagnaciją daugumos struktūrinių ilgalaikę pažangą lemiančių rodiklių atžvilgiu, pavyzdžiui, dėl inovacijų ir valdymo bei demokratijos kokybės. Tačiau maždaug ta pati Lietuvos vieta valstybių rikiuotėje nereiškia stovėjimo vietoje – tiesiog Lietuva į priekį juda beveik tokiu pat greičiu, kaip ir kitos valstybės. Tai taip pat reiškia, kad, tapus ES nare, nebuvo to struktūrinio proveržio, kurio tikėtasi. Tiesa, sėkminga kelerių pastarųjų metų patirtis įgyvendinant anksčiau pradėtus euro įvedimo, suskystintųjų gamtinių dujų terminalo projektus reiškia, kad pokyčiai vyksta, tik jie yra kur kas lėtesni, nei buvo tikėtasi.

Antrajame straipsnyje atskleidžiamas ir analizuojamas specifinis reiškinys – atotrūkis tarp įvairiais rodikliais matuojamų objektyvių pokyčių ir jų vertinimo Lietuvos visuomenėje bei elito ir visuomenės vertinimų santykis. Nors nėra aiškaus šio reiškinio ryšio su naryste ES, atrodo, kad tai vienas iš galimų struktūrinės stagnacijos paaiškinimų, kuris vertas tolesnių tyrinėjimų. Jis galbūt siejasi su mažu socialiniu kapitalu Lietuvoje. Galima konstatuoti ir tai, kad ES šiems reiškiniams didelio poveikio nepadarė. Kad tai gali būti rimta problema, rodo Pietų Europos valstybių fiskalinė krizė, ypač Graikijos

atvejais, kuris siejamas su struktūrinėmis viešojo valdymo problemomis ir mažu socialiniu kapitalu.

Pesimistiškas pokyčių vertinimas susijęs ir su padidėjusiomis paskatomis bei atvejais „užgrobti“ valstybės išteklius. Praktika gyventi ir dirbti „viena koja šešėlyje“ visuomenės pateisinama tuo, jog taip elgiasi ir kiti. Ir nors jo negalima laikyti sisteminiu Lietuvos valdysenos bruožu, šis pateisinimas reiškiasi stabiliai aukštu šešėlinės ekonomikos lygiu, o visuomenės nuomonėje – suvokimu, kad korupcija yra didelė.

Antras svarbus klausimas buvo ES poveikis Lietuvai tapus jos nare. Nors ES spaudimas keistis aiškiai sumažėjo, pasikeitė ir ES įtakos pobūdis. Iki narystės ES daugiausia darė įtaką Lietuvos teisėkūrai. Tapus ES nare jos įtaka reiškiasi investicijomis. ES šį dešimtmetį finansavo daugiau kaip pusę visų Lietuvos viešųjų investicijų, o per paskutinius penkerius metus nuo finansų krizės pradžios ES paramos dalis Lietuvos viešosiose investicijose siekia 80 procentų. Tačiau tyrimas atskleidė ir tai, kad įstojus į ES poveikis teisėkūrai Lietuvoje išliko gana nemažas, gerokai didesnis nei ES senbuvėse.

ES poveikio pobūdis nagrinėjamas Liutauro Gudžinsko straipsnyje apie ES poveikį gerovės politikai, Vitalio Nakrošio ir Sabinos Bankauskaitės-Grigaliūnienės straipsnyje apie ES poveikį viešojo valdymo politizacijai ir Ramūno Vilpišausko straipsnyje apie euro įvedimą.

Prieš pradėdant tyrimą buvo galima spėti, kad dėl sumažėjusio ES spaudimo turėjo keistis pokyčius lemiančių endogeninių ir egzogeninių veiksnių balansas – t. y. didesnis vaidmuo turėjo tekti vidiniams veiksniams. Tačiau tyrimas parodė, kad taip atsitiko tik iš dalies – ES Lietuvoje inspiruoja gerokai daugiau viešosios politikos iniciatyvų, nei ES senbuvėse. Per pirmąjį narystės ES dešimtmetį neatsirado ES poveikiui prilygstančių vidinių dinamikos šaltinių, veikiau būtų galima kalbėti apie naujus išorės spaudimo keistis šaltinius – ekonomikos krizę ar paaštrėjusią saugumo situaciją regione. Nors narystė

ES sudarė sąlygas reformoms tose gerovės politikos srityse, kurioms stojimo metu buvo padaryta maža įtaka, kaip rodo Liutauro Gudžinsko straipsnis, tuo nebuvo pasinaudota. Tačiau formavosi ekonominio saugumo darbotvarkė – energetinis saugumas iš retorinio tapo realiu dešimtmečio prioritetu, nors daugelis projektų vėlavo dėl vidinių politinių priežasčių. Ramūnas Vilpišauskas pridėjo, kad nepavyko ir tinkamai koordinuoti viešosios politikos siekiant įsivesti eurą 2007 m. Tačiau šis koordinavimas pagerėjo kilus finansų krizei ir tikslas bus pasiektas 2015 m. Kartu su suskystintųjų gamtinių dujų terminalu tai yra du narystės dešimtmečio simboliai – abu projektai pavyko, bet vėliau ir sunkiau, nei tikėtasi⁷⁵. Iki narystės ES visus išteklius naudojant pasirengimui ES narystei, vidiniai gebėjimai iniciuoti ir įgyvendinti savarankišką politiką sumenko.

Kalbant apie pokyčių mastą, buvo galima tikėtis jo sumažėjimo. Tyrimas parodė, kad per narystės dešimtmetį Lietuva tapo ekonominės konvergencijos lydere. Ji sėkmingai naudojo ES struktūrinius fondus didindama viešųjų gėrybių mastą ir prieinamumą. Tačiau struktūrinės reformos sekėsi gerokai sunkiau. Tą rodo visi straipsniai – struktūrinės pažangos indikatoriai, narystės politinės ekonomijos apžvalga, gerovės politikos ir euro įvedimo atvejo studijos. Tai reiškia, jog didėja rizika, kad dėl ilgalaikių reformų atidėliojimo ir vykstančių demografinių pokyčių (emigracijos ir dirbančių gyventojų dalies visuomenėje mažėjimo) po kito dešimtmečio ekonominė konvergencija gali sulėtėti ir Lietuva gali tapti stagnuojančia Europos Sąjungos periferija.

Viena pagrindinių šio tyrimo hipotezių buvo tezė, kad tapus ES nare Lietuvoje įvyko viešosios politikos ir institucijų (re)politizacija. Buvo siekiama atsekti valstybės tarnybos apskritai ir pasirengimo narystei ES procese svarbių nemažoritarinių institucijų autonomijos ir politizacijos laipsnio pokyčius. Nakrošio ir Bankauskaitės-Griga-

⁷⁵ Tiesa, buvo ir trečiasis – narystė Šengeno sistemoje – kuris įgyvendintas sėkmingai ir laiku, bet jau daugelio pamirštas.

liūnienės straipsnyje, kuriame buvo taikomi tiek „iš viršaus į apačią“, tiek „iš apačios į viršų“ metodai, ši hipotezė nepatvirtinta. Šie autoriai parodė, kad, Lietuvai tapus ES nare, politizacija kaip tik mažėja ir didesnę įtaką jai darė ir daro vyriausybių kaita. ES vaidmuo reikšmingesnis agentūrizacijai, tačiau tapus nare aiškiai išsiskiria europeizuotos ir neeuropeizuotos agentūros – ES poveikis išlieka tik europeizuotoms agentūroms. Jos toliau profesionalėja, tuo vis labiau besiskirdamos nuo politizuotų ES *acquis* neveikiamų agentūrų – ypač tų, kurios administruoja dideles lėšas gerovės politikos srityse⁷⁶.

Aiškinant pokyčius valstybės gebėjimų srityje nereikėtų perdėti ES vaidmens. Didžiulis socialinis virsmas atkuriant nepriklausomybę, pereinant nuo planinės prie rinkos ekonomikos, nuo autoritarinio režimo prie demokratijos ir jo specifika iki šiol lemia valstybės gebėjimų skirtumus pokomunistinėse šalyse. Juos didina visuomenės sutelktumas, pasireiškiantis pasitikėjimu vieni kitais ir pagrindinėmis valstybės institucijomis. Lietuvoje pasitikėjimas institucijomis pastaruosius du dešimtmečius buvo ir tebėra mažas. Narystė ES jo labiau nepadidino.

Politzacija taip pat turėjo daryti poveikį europeizacijos mechanizmams. Viena vertus, ji galėjo sumažinti normatyvinės logikos ir padidinti padarinių logikos bei atitinkamai sąnaudų ir naudos mechanizmo svarbą. Tyrimo rezultatai šios hipotezės atžvilgiu taip pat nėra vienareikšmiški. Viena vertus, euro įvedimo istorija ir elito apklausa, išryškinusi, kad pagrindinis motyvas įvesti eurą yra ekonominė nauda, patvirtina padarinių logikos vaidmenį. Kita vertus, judėjimas

⁷⁶ Šių išvadų rašymo dienomis pasirodė dar viena tai patvirtinanti žinia apie politizuotą Valstybinės akreditavimo sveikatos priežiūros veiklai tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos vadovo skyrimo procesą. Tačiau ši žinia ir viltinga – atrodo, kad vis dėlto buvo paskirta vadovė, kuri buvo geriausiai įvertinta (nors irgi politizuota), o konkurso aplinkybės iškilo į viešumą. Žr. Černiauskas Š., „Į skandalą įsivėlusiam G. Černiauskui – nauji kaltinimai“, [www.DELFI.lt, <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/i-skandala-isivelusiam-g-cerniauskui-nauji-kaltinimai.d?id=66239052>](http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/i-skandala-isivelusiam-g-cerniauskui-nauji-kaltinimai.d?id=66239052), 2014 10 28.

iš inercijos neklausiant, kam to reikia ir kokia to judėjimo nauda ir sąnaudos, būdingas gana pasyviai Lietuvos viešajai politikai tapus ES nare.

Kaip galima apibendrinti pokyčių trajektoriją tapus nare pokyčio pobūdžio prasme – ar tai buvo transformacija, ar imitacija, restitucija, dalinis prisitaikymas ar absorbcija? Tikintis politizacijos, buvo galima tikėtis diferencijuotos imitacijos ir dalinės restitucijos.

Kadangi tapus ES nare nebuvo aiškios viešojo valdymo politizacijos, negalima fiksuoti ir restitucijos. Tam tikrą grįžimą prie *status quo* galima teigti buvus neeuropėizuotų agentūrų atžvilgiu, bet greičiau čia tiesiog niekas nesikeitė. Profesionalėsnis valdymas tapus nare tiesiog nepaplito. Karmazinaitės, Manioko ir Žerulio straipsnyje teigiama pagausėjus bandymų užgrobti valstybę. Tai svarbu narystės dešimtmetį lyginant su laikotarpiu iki stojimo. Europeizacijos iki narystės vertinimuose vienas iš pagrindinių europeizacijos rezultatų buvo vadinamasis reguliacinės valstybės sukūrimas ir tai, kad išvengta valstybės užgrobimo, kuris vyko narystės ES poveikio nepatyrusiose posovietinėse šalyse. Įstojus į ES valstybės užgrobimo ir atitinkamai valstybės išteklių, institucijų pajungimo siauriems interesams atvejų daugėjo, bet valstybės užgrobimo rizika išliko kontroliuojama ir ribojama baimės prarasti reputaciją ir socializacijos ES institucijose. Taigi restitucija kaip valstybės užgrobimas neįvyko.

Svarbiausia – ir tai nurodo visi šio rinkinio straipsniai – nebuvo transformacijos, kurios tikėtasi iš narystės ES. Kaip pažymi Gudžinskas, sąlygos jai gerovės politikos srityje buvo subrendusios. Tačiau vietoj struktūrinių reformų ekonomikos pakilimo metu buvo mechaniškai didinamos socialinės išmokos, kurias netrukus reikėjo kankinantis karpyti kilus finansų krizei. Struktūrinių reformų nemoobilizavo ir pirmasis bandymas įvesti eurą, kai buvo elgiamasi taip, lyg politinis elitas pradžioje būtų tikėjęsis, kad „pavyks prasmukti“, artėjant ES institucijų vertinimui, ar Lietuva atitinka konvergencijos kriterijus, – „kad pavyks įtikinti“, o nepavykus – „kad nieko tokio neįvyko“. Transformacija neįvyko ir viešojo valdymo srityje – visur

pokyčiai buvo daliniai – dalinis prisitaikymas – arba tik retoriniai, – o tai reiškia absorbciją. Tačiau dauguma pokyčių buvo pozityvūs ir sėkmingas antrasis bandymas įvesti eurą rodo kumuliacinę dalinių pokyčių vertę ir jėgą.

Tiesioginės imitacijos pavyzdžių tyrime užfiksuota, tačiau daugiausia iš antrinių šaltinių. Tai byloja energetikos, žemės ūkio politikos, socialinės politikos sričių tyrimai. Tačiau tam reikia tolesnių pastangų.

Kalbant apie konkrečias poveikio dimensijas valstybės santvarkos, politikos, viešosios politikos srityse, kurie susiję su politikos ir demokratijos kokybės, ekonomikos, teisinės sistemos ir valstybės valdymo pokyčiais, taip pat galima suformuluoti keletą atskirų išvadų. Kuokščio ekonomikos apžvalga narystės laikotarpiu parodė, kad Lietuvos ekonomika toliau konvergavo ir integravosi į ES ir globalią ekonomiką, tačiau BVP vienam gyventojui atsilikimas nuo „senųjų“ narių vidurkio vis dar yra labai didelis. Elito apklausa ir euro įvedimo studija parodė, kad ES ir tapus nare veikia kaip politinę sistemą stabilizuojantis ir konsoliduojantis veiksnys. Tačiau Karmazinaitės, Manioko ir Žeruolio straipsnyje užfiksuotos tendencijos rodo, kad ES negali išspręsti sisteminių socialinio kapitalo trūkumo problemų. O vidiniai gebėjimai Lietuvoje tam dar per menki.

Vienas didžiausių metodologinių šio tyrimo iššūkių buvo ES poveikio išskyrimas. Mūsų tikslas nebuvo visų pastarojo dešimtmečio pokyčių Lietuvoje apžvalga. Be jos neapsiėjome, tačiau svarbiausia buvo išryškinti tuos pokyčius, kuriuos galima sieti su ES poveikiu. Tai sudėtinga tiek europeizacijos, tiek lyginamosios politikos problema, kuri sprendžiama taikant kontrafaktinius tyrimo metodus. Jų esmė – lyginti kuo identiškesnius objektus, iš kurių vienas patiria išorinį poveikį, o kitas ne. Nagrinėjant narystės ES poveikį Lietuvai, jį išgryninti galima trimis pagrindiniais būdais. Pirmasis yra poveikio atsekimo ir prisidėjimo prie jo analizė. Šis būdas buvo taikytas Karmazinaitės, Manioko ir Žeruolio bei Kuokščio straipsniuose. Antras būdas – vidaus politikos ir institucijų, kurios patyrė intensyvų ir

mažą ES poveikį, lyginimas. Jis buvo tiesiogiai taikomas Nakrošio ir Bankauskaitės-Grigaliūnienės straipsnyje lyginant europeizuotas ir neeuropeizuotas agentūras. Pagal poveikio intensyvumą galima lyginti Vilpišausko straipsnyje nagrinėtas su euro įvedimu susijusias vidaus politikos sritis ir Gudžinsko straipsnyje analizuojamą gerovės politiką, kuriai ES darė geriausiu atveju tik kognityvų poveikį. Šis lyginimas iš esmės patvirtina ankstesnes intuityvias išvadas, kad poveikis ryškesnis ten, kur intensyvesnė įtaka. Tačiau išvestinis teiginys ne toks akivaizdus – vadinasi, ES iš tiesų daro didelį poveikį ir tapus jos nare. Tik be tarpininkaujančių institucijų, kokios buvo pasirengimą narystei ES koordinavusios institucijos stojimo metu, tas poveikis, kaip rodo Vilpišausko nagrinėtas nesėkmingas pirmasis bandymas įvesti eurą, nėra transformacinis.

Galiausiai trečias būdas – lyginti Lietuvą su kuo panašesnėmis valstybėmis, kurios nėra ES narės. Šitas būdas šiame „Politologijos“ numeryje nuosekliai taikytas nebuvo, taigi tai tolesnių tyrimų objektas. Tačiau Kuokščio ekonomikos raidos narystės ES laikotarpiu apžvalgoje referuojama į tokią kontrafaktinę studiją, kurioje naudotas modeliavimas ir lyginimas su iš ne ES narių sukurta kontroline grupe.

Be jokių abejonių – šio rinkinio skaitytojams kils daug papildomų klausimų ir noro prieštarauti. Sunku teigti, kad dauguma šio tyrimo teiginių yra įrodyti. Tačiau tikslas buvo labai ambicingas ir platus – suprasti ir paaiškinti Lietuvos antrojo nepriklausomybės dešimtmečio vystymosi trajektoriją ir ES poveikį jai. Reikia tikėtis, kad pristatytos išvalgos paskatins tolesnius tyrimus šia linkme. Konkretesni pasiūlymai dėl tyrimų krypčių atskirose srityse pateikti kiekviename rinkinio straipsnyje atskirai.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

Ágh A., *Progress Report on the New Member States: 20 Years of Social & Political Developments*, Budapest: Budapest College of Communication and Business, 2013.

Bohle D., Greskovits B., *Capitalist Diversity on Europe's Periphery*, Ithaca and London: Cornell University Press, 2012.

Börzel T., „Europeanization: How the European Union Interacts with its Member States“, Bulmer S., Lequesne C. (eds.), *The Member States of the European Union*, 2nd edition, Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 45–69.

Börzel T., Van Hüllen V., „Good Governance and Bad Neighbours: The End of Transformative Power Europe?“, pranešimas EUSA Biennial International konferencijoje, Bostonas, 2011 m. kovo 3–5 d.

Bulmer S., Lequesne C., eds., *The Member States of the European Union*, 2nd edition, Oxford: Oxford University Press, 2013.

Bulmer S., Radaelli C., „The Europeanization of National Policy“, Bulmer S., Lequesne C. (eds.), *The Member States of the European Union*, 2nd edition, Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 353–383.

Christensen T., Laegreid P., *The Ashgate Research Companion to New Public Management*, Surrey: Ashgate Publishing, 2011.

Černiauskas Š., „Į skandalą įsivėlusiam G. Černiauskui – nauji kaltinimai“, www.DELFI.lt, <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/i-skandala-isivelusiam-g-cerniauskui-nauji-kaltinimai.d?id=66239052>>, 2014 10 28.

Dragneva R., Wolczuk K., „EU Law Export to the Eastern Neighbourhood and an Elusive Demand for Law“, Cardwell P. (ed.), *EU External Relations Law and Policy in the Post-Lisbon Era*, TMC Asser Press, 2011.

Epstein R. A., Jacoby W., „Eastern Enlargement Ten Years On: Transcending the East–West Divide?“, *Journal of Common Market studies* 52 (1), 2014, p. 1–16.

ESTEP, „Europos Sąjungos teisės plėtros ir įgyvendinimo sistemos Lietuvos Respublikoje veiksmingumo stiprinimas“, galutinė tyrimo ataskaita, 2012.

Exadactylos T., Radaelli C. M., „Research Design in European Studies: The Case of Europeanization“, *Journal of Common Market studies* 47 (3), 2009, p. 507–530.

Faulkner G. et al., *Complying with Europe. EU Minimum Harmonization and Soft Law in the Member States*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

Faulkner G., Treib O., „Three Worlds of Compliance or Four? The EU-15 Compared to New Member States“, *Journal of Common Market Studies* 46 (2), 2008, p. 293–313.

Featherstone K., Papadimitriou D., *The Limits of Europeanization*, New York: Palgrave Macmillan, 2008.

Fukuyama F., *Political Order and Political Decay*, New York: Farrar, Straus and Giroux, 2014.

Fukuyama F., *The Origins of Political Order*, New York: Farrar, Straus and Giroux, 2011.

Grabbe H., „How does Europeanization Affect CEE Governance? Conditionality, Diffusion and Diversity“, *Journal of European Public Policy* 8 (4), 2001, p. 1013–1031.

Grabbe H., *The Constellations of Europe: How Enlargement will Transform the ES*, London: Centre for European Reform, 2004.

Grabbe H., *The EU's Transformative Power: Europeanisation through Conditionality in Central and Eastern Europe*, London: Palgrave Macmillan, 2006.

Graziano P. R., Vink M. P., „Europeanization: Concept, Theory, and Methods“, Bulmer S., Lequesne C. (eds.), *The Member States of the European Union*, Oxford: Oxford University Press, 2013, Ch. 2.

Graziano P. R., Vink M. P., eds., *Europeanization: New Research Agendas*, Basingstoke: Palgrave, 2007.

Greer S., „Structural Adjustment Comes to Europe: Lessons for the Eurozone from the Conditionality Debates“, pranešimas EUSA konferencijoje, 2013 m. gegužė.

Zymala-Busse A., „Backlash and Backsliding? Populism and the State in the post-2004 Members“, EUI Paper, May 2014.

Zymala-Busse A., *Rebuilding Leviathan: Party Competition and State Exploitation in Post-Communist Democracies*, New York: Cambridge University Press, 2007.

Hix S., *Europos Sąjungos politinė sistema*, Vilnius: Eugrimas, 2006.

Hix S., Goetz K. H., eds., *Europeanised Politics? European Integration and National Political Systems*, London: Routledge, 2000.

Hix S., *What's Wrong with the European Union and how to fix It*, Polity, 2008.

Innes A., „The Political Economy of State Capture in Central Europe“, *Journal of Common Market Studies* 52 (1), 2014, p. 88–104.

Kassim H. et al., *The European Commission of the Twenty-First Century*, Oxford: Oxford University Press, 2013.

Kassim H., „The European Administration: Between Europeanisation and Domestication“, Hayward J., Menon A. (eds.), *Governing Europe*, Oxford: Oxford University Press, 2003.

Knill Ch., Lehmkuhl D., „How Europe Matters. Different Mechanisms of Europeanization“, *European Integration online Papers* 3, 1999, p. 1–19.

Ladrech R., „Europeanization and Political Parties“, Bulmer S., Lequesne Ch. (eds.), *The Member States of the European Union*, Oxford: Oxford University Press, 2013.

Lavenex S., „EU External Governance in ‘Wider Europe’“, *Journal of European Public Policy* 11 (4), 2004, p. 873–894.

Lippert B., Umbach G., Wessels W., „Europeanization of CEE Executives: EU Membership Negotiations as a Shaping Power“, *Journal of European Public Policy* 8 (6), 2001, p. 980–1012.

Lyberaki A., Paraskevolous C. J., „Social Capital Measurement in Greece“, pranešimas OECD-ONS International konferencijoje, Londonas, 2002 m. rugsėjo 25–27 d., <<http://www.oecd.org/greece/2381649.pdf>>.

Loik R., Hämäläinen E., „Identity and Governance under Functional Expectations: Constructivist Dilemma in EU Internal Security Law Enforcement Europeanization. Case of Finland and Estonia“, pranešimas EUSA konferencijoje Baltimorėje, 2013 m. gegužė.

Mair P., „The Limited Impact of Europe on National Party Systems“, *West European Politics* 23/4, 2000, p. 27–51.

Majone G., *Regulating Europe*, Routledge 1996.

Maniokas K., „Conditionality and Compliance in Lithuania: The Case of the best Performer“, *European Integration online Papers*, Special Issue 2, 13, 2009, p. 1–16.

Maniokas K., „Preparation for Structural Funds and Europeanization: The Case of Lithuania“, Conzelmann T., Smith R. (eds.), *Multi-level Governance in the European Union: Taking Stock and Looking Ahead*, Baden-Baden: Nomos, 2008.

Maniokas K., *Europos Sąjungos plėtra ir europeizacija*, Vilnius: Eugrimas, 2003.

Maniokas K., Vilpišauskas R., Žeruolis D., eds., *Unification of Europe and Lithuania's Accession Negotiation*, Vilnius: Eugrimas, 2005.

Maniokas K., Žeruolis D., „EU Law Transposition and Implementation in the Pre-accession and Partnership Countries“, pranešimas konferencijoje „ES teisės taikymas Lietuvoje: privačių asmenų teisės, valstybės pareigos ir atsakomybė“, Vilnius, 2013 m. rugsėjis.

Matonytė I., Morkevičius V., *Elitų Europa: tapatybių ir interesų kaleidokopas*, Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2013.

Moravcsik A., „In Defence of the Democratic Deficit: Reassessing Legitimacy in the European Union“, *Journal of Common Market Studies* 40 (4), 2002, p. 603–624.

Moravcsik A., „The European Constitutional Compromise and the Neofunctionalist Legacy“, *Journal of European Public Policy* 12 (2), 2005, p. 349–386.

Moravcsik A., „Why the European Union Strengthens the State: Domestic Politics and International Cooperation“, Center for European Studies, Working Paper Series 52, 1994.

Mueller J.-W., „Eastern Europe goes South: Disappearing Democracy in the EU's Newest Members“, *Foreign Affairs*, 2014 m. balandžio 1 d., <<http://www.foreignaffairs.com/articles/140736/jan-werner-mueller/eastern-europe-goes-south>>.

Mungiu-Pippidi A., „The EU as a Transformation Agent: Lessons Learned from Governance Reforms in East Central Europe“, Hertie School of Governance, Working Paper No 33, 2008.

Mungiu-Pippidi A., „The Good, the Bad and the Ugly: Controlling Corruption in the European Union“, Advanced Policy Paper for Discussion in the European Parliament, 2013.

Nakrošis V., *Europos Sąjungos regioninė politika ir struktūrinių fondų valdymas*, Vilnius: Eugrimas, 2003.

Norkus Z., *Du Lietuvos nepriklausomybės dvidešimtmečiai*, Vilnius: Aukso žuvis, 2014.

North D. C., Wallis J. J., Weingast B. W., *Violence and Social Orders*, New York: Cambridge University Press, 2009.

- Panagiotarea E., *Greece in the Euro*, ECPR Press, 2013.
- Pinto A. C., Teixeira N. S., eds., *The Europeanization of Portuguese Democracy*, Columbia: Columbia University Press, 2012.
- Pollitt C., Bouckaert G., *Viešojo valdymo reforma: lyginamoji analizė*, Vilnius: Algarvė, 2003.
- Risse T., Cowles M. G., Caporaso J., „Europeanization and Domestic Change“, Cowles M. G., Caporaso J., Risse T. (eds.), *Transforming Europe: Europeanization and Domestic Change*, Ithaca, New York: Cornell University Press, 2001, p. 1–20.
- Rose R., *Representing Europeans*, Oxford University Press, 2013.
- Sandholz W., Stone Sweet A., eds., *European Integration and Supranational Governance*, Oxford: Oxford University Press, 1998.
- Schimmelfennig F., „Europeanization beyond Europe“, *Living Reviews in European Governance* 7 (1), 2012.
- Schimmelfennig F., Sedelmeier U., eds., *The Europeanization of Central and Eastern Europe*, Ithaca: Cornell University Press, 2005.
- Schimmelfennig F., Trauner F., „Introduction: Post-accession Compliance in the EU's New Member States“, *European Integration online Papers*, Special Issue 2, 13, 2009, p. 1–8.
- Sedelmeier U., „After Conditionality: Post-accession Compliance with EU Law in East Central Europe“, *Journal of European Public Policy* 15 (6), 2008, p. 806–825.
- Sotirioupolos D. A., „Studying the Quality of Democracy in Post-authoritarian Greece in Comparative Perspective“, pranešimas ECPR konferencijoje, Reikjavikas, 2011.
- Steen A., „Elite and Mass Confidence in New Democracies – Towards Congruence? The Baltic States 1992–2007“, *Historical Social Research* 37 (139), 2012, p. 127–147.
- Tallberg J., „Paths to Compliance: Enforcement, Management, and the European Union“, *International Organization* 56 (3), 2002, p. 609–643.
- Vibert F., *The Rise of the Unelected*, Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- Vilpišauskas R., *Europos Sąjungos vidaus rinka ir Lietuva: integracija ir jos ekonominis poveikis*, Vilnius: Eugrimas, 2003.
- Vilpišauskas R., *Politikos įgyvendinimas Lietuvoje ir Europos Sąjungos įtaka*, Vilnius: Eugrimas, 2003.
- Wright W., „Negotiating the Quagmire: Mechanisms of EU Policy Coordination“, Richardson J. (ed.), *Policy-Making in the EU*, London: Routledge, 1996, p. 148–169.
- Wright W., Menon A., eds., *From the Nation State to Europe?* Oxford: Oxford University Press, 2001.

SUMMARY

*THEORETICAL APPROACH:
EUROPEANIZATION, ELITES, STATE CAPTURE
AND DEVELOPMENT*

The aim of the paper is to present conceptual framework used to assess Europeanization in Lithuania during the last 10 years across the classical to Europeanization literature dimensions of polity, politics and policy. In the article author reviews Europeanization literature, the main approaches as well as their critique and weak points. Author argues that because usually consequences of Europeanization are fragmented and hardly possible to generalize, therefore, it is wise to look at the new EU member states, where this impact was concentrated. The latest Europeanization literature, however, mostly critically views the very concept of Europeanization, especially because of its inability to include factors of domestic politics. Transitology approach also has certain drawbacks which cannot explain changes in the new EU members. Thus, it is argued by the author that Europeanization theory has to be complemented by additional approaches accounting for a domestic change. Therefore, Europeanization is put into a broader development studies. The theory of development produced by Douglass C. North, John Joseph Wallis and Barry R. Weingast serves as theoretical framework in the research. This theory is about a long-term change based on de-patrimonialization of a given society and move from the so-called natural state characterized by the use of rents into an open access regime characterized by universal rights, competition, wide use of public goods and density of organizations. This developmental approach puts an emphasis on the role of elites, state capture and broader transformation of the society and thus focuses and complements the current theory of Europeanization. It also provides a framework to analyse the issue of corruption and state capture, which is no longer considered as a deviation, but rather as a norm.